

Denisa Červenková. *Náboženství jako teologický fenomén*. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2013, 141 s. ISBN 978-80-7465-073-4

LUBOŠ KROPÁČEK

Koncilní deklarace *Nostra aetate* hned v první větě ozřejmuje svou motivaci sjednocování lidstva a růstem vzájemných vztahů mezi různými národy. Půlstoletí od koncilu přineslo další výrazné prohlubování globalizace víceméně ve všech sférách života, včetně hojnějších a bližších kontaktů věřících různých náboženských tradic. Civilizační bloky, s nimiž kalkuloval S. Huntington, pozvolna erodují migracemi a různými podobami bezprostředního soužití. Naše, česká společnost se po Listopadu, po desetiletích duchovní internace, útlaku a cílené devastace, otevřela jak postmodernímu rozvolnění hodnot, tak široké škále různorodých vlivů ze zdrojů nové alternativní a exotické religiozity, nabízejících vyplnit poloprázdné a rozrušené prostory. Zároveň ovšem probuzený zájem o náboženská témata pronikl do médií a do akademické sféry. Objevuje se ve studiu filosofie, národních kultur, antropologie, sociologie i politologie. Na fakultách různého zaměření se ustavila pracoviště (ústavy, katedry) religionistiky, kterou pojímají často dosti rozdílně. Jako nový obor vyrostla z křesťanské (převážně, byť nejenom katolické) půdy fundamentální teologie a teologie dějin teologie nekřesťanských náboženství. V tomto celém širokém kontextu si zasluhuje srdečné přivítání recenzovaná monografie jako nesporný přínos k orientaci a porozumění v dnešním složitém, pluralitním světě spiritualit a víry na bázi katolické identity.

Autorka, karmelitka (CSTF), věnovala analýze pojmu náboženství v církevních dějinách a v historické i dnešní teologické reflexi již dříve významnou monografii a několik studií v odborných časopisech a sbornících. V recenzovaném díle klade hlavní váhu na současnou hermeneutiku a pohledy na pluralitu náboženství v dílech předních teologů, kteří se tomuto tématu věnují. Bohatou heuristickou základnu nalézá zvláště v pracích italských autorů (M. Crociata, G. Canobbio, P. Coda, M. Antonelli a mnoho dalších), předních západoevropských a amerických teologů a v neposlední řadě také teologů a religionistů českých od V. Boublíka po současné osobnosti – T. Halíka, I. Štampacha, P. Hoška aj. Svou monografii otevírá kapitolami o vzniku zájmu křesťanské teologie o světová náboženství, o apologetických a soteriologických reflexích a o prohloubení a rozmachu tohoto zájmu ve 20. století, kdy se náboženství stala závažným sociopolitickým fenoménem a kdy se rozvinul i zvláštní obor religionistika s antropologickým ukotvením, s evolucionistickými teoriemi a studiem fenomenologie náboženských tradic. Autorku pouhý antropologický výklad náboženství, postihující funkci a jen málo substanci, neuspokojuje.

Sama klade důraz na potřebu vidět a zkoumat také vertikální vztah k transcendenci. Jádro monografie je pak věnováno takto zaměřené teologické reflexi náboženské plurality. Dodejme jen, že jestliže Karl Rahner mohl ještě označit deklaraci *Næ* za jedinou tohoto druhu v dějinách církve a její teologie, další vývoj, zdokumentovaný sestrou Denisou, ukazuje, jak z dobrých důvodů neobyčejně vzrostl a byl rozpoznán význam tohoto tématu.

Autorka postupně rozebírá klíčové pojmy. Prvním je sám pojem náboženství a jeho teologický charakter. Následují úvahy o vztahu víry a náboženství a o roli zjevení. Rozbory dospívají k vrcholným otázkám teologického přístupu, jimiž jsou vztah k pravdě a ke spáse. V těchto rovinách religionistika již nebadá. Pro teologii jsou však neopomenutelné a vybízejí k bohaté diskusi. Na tu, například po způsobu internetových hyperlinků, nemáme ovšem v krátké recenzi prostor. Rozhodně je však namístě ocenit, jak autorka rukou zároveň laskavou a pevnou rozebírá shromážděný materiál a kultivovaně a plně srozumitelně sděluje a hodnotí náročné myšlenky. Přehlednosti výkladů prospívá i grafické zvýraznění jmen zkoumaných autorů tučným tiskem. Autorčiny vlastní argumentace jsou přehledně shrnuty v Závěru a v anglickém resumé.

Omezím se jen na komentář k otázce pravdy a k mezináboženskému dialogu, k němuž práce Denisy Červenkové představuje zcela podstatný základ pro upřesnění křesťanského přístupu. Jako recenzent tu podle svého vlastního badatelského zaměření věnuji zvláštní pozornost vybranému segmentu inspirace, jež z jejich reflexí plynou: dialogu s muslimy. Pokládám jej za pole obzvláštních nesnází a závažnosti.

Souhlasím s autorčinou výtkou určité rezignace na téma pravdy, již adresuje smířlivé etické koncepci Hanse Künga (s. 89–90). Jeho projekt Světového étosu nicméně i přes opodstatněné kritiky pokládám obecně za smysluplný a kontextuálně potřebný. Küng ovšem příliš ustupuje, třeba v dialogu s muslimy ve formulaci trojiční teologie, jak nově upozorňuje v evangelickém časopise *Communio viatorum* mladý český historik a teolog Vít Machálek. Pokračující diskusi si nepochybně zaslouží také další modely hledání a pravdy uváděné sestrou Denisou: vztahový (P. Knitter a jeho kritika M. Bordonim), myšlenka o skloubení jedinečnosti pravdy s množstvím jejích formulací (P. Ciarde-lla), diferencované a progresivní, případně konvergentní zjevení (C. Geffré, J. Dupuis SJ) či pojetí osobního charakteru pravdy se vztahovou perspektivou na christologickém základě (P. Coda). Ve všech směrech narážíme jistě na potíže. Připomínám, že Dupuisovo pojetí „inkluzivního pluralismu“ (či „vzájemné inkluzivity“) se setkalo s christologickými výhradami Kongregace pro nauku víry. Dobrá vůle k bratrské otevřenosti samozřejmě vždy nestačí.

Vůči islámu vystupovala po léta iniciativněji křesťanská strana jako bytostná *fides quaerens dialogum* (termín asijských a rakouských teologů). Etická témata nabízejí zatím stále schůdnější perspektivu, v posledních letech právě zde vidí muslimští liberálové cestu, jak uskutečnit nezbytné reformy šar'íy zasazením do kultivovanějšího rámce v duchu víry. V otázkách pravdy a spásy

prevládají u muslimů tradiční hlediska. Ježíšova neverbální odpověď na Pilátovu otázku je pro většinu nesrozumitelná (snad s opatrnými výjimkami, jako Mahmoud Ayoub nebo mystici). Na křesťanské straně bych připomněl, jak Claude Geffré rozlišuje zjevené Boží Slovo/slovo určitým a neurčitým členem: u křesťanů je jím *la parole* u muslimů *une parole (de Dieu)*.

V teologickém hledání pravdy je mi blízká myšlenka o postupném poznávání a prohlubování. Zazněla v encyklice *Fides et ratio*. Vzpomínám si, jak u nás zdůrazňoval Jan Heller, že pravdu nemůžeme vlastnit, ale máme se jí neustále upřímně otevírat. Zcela sekulárně pravdu hájil oproti zarytému fundamentalismu i kulturnímu relativismu také česko-cambridžský sociální antropolog a filosof Ernest Gellner. Chápal ji bohužel pouze jako odkaz osvícenství a postupného progresu věd, její náboženská dimenze mu unikala. Dnes patří důraz na neustávající postupně prohlubování poznání pravdy k jádru Halíkova rozlišování mezi hledajícími (*seekers*) a zabydlenými (*dwellers*), a to u věřících i nevěřících. Až k nejzazším hlubinám pravdy sami nedospějeme, jít vpřed správnou cestou je trvalý úkol. U muslimských partnerů v dialogu se ovšem můžeme setkat s dvojnásobným chápáním etapového progresu. Islámské zabydlené sebepojetí chápe koránské zjevení jako dovršení dřívějších dílčích etap, ustavujících náboženství „zjevených Knih“. Dnes se nicméně objevují i názory bližší našemu pohledu, vykládající potřebu nově interpretovat Korán v rovině progresu poznání a nikdy nekončící cesty k pravdě. Ozývají se sporadicky a opatrně (iránský filosof Abdolkarím Sorúš, syrský exegeta M. Šahrúr, islámské feministky aj.).

Denisa Červenková skromně označuje svou studii za úvodní poznámky k tématu. Skutečně inspirují k přemýšlení, mimo jiné o širších mezikulturních implikacích a praxi. Označil bych je za „živou teologii“, termínem, který rád používal O. Mádr. Ze svého užšího zorného úhlu jsem je využil k poznámkám o konkrétním mezináboženském dialogu. Autorka dospěla k upřesňující teologické definici náboženství potřebné k přemýšlení o pluralitě jeho tradovaných forem v Božím sebesdělení a plánu spásy. Zkoncepovala také otázky, na něž bude třeba odpovědi dále hledat. Na poli sebereflexe islámu se bohužel vyhrtila otázka i jinak: „Bůh si přál islám jako náboženství, ale lidé z něj učinili politiku“ (M. Sa'íd al-Ašmáwí). Z celku náboženství složeného z naukové, etické a rituální složky se tak jako nejpřístupnější k dialogu s muslimy zdá zatím etický soubor. Jako příspěvek ke spáse nabídl kdysi muslimům Louis Massignon zástupné přímlyvy křesťanů (tzv. *badalíja*). Dnes se s jejich obdobou rozprostřenou do všech lidských kultur setkáváme v pokoncilní velkopáteční liturgii. Ke konci recenzované knížky nalézáme i působivý citát o víře v Krista jako důvodu hledání možných cest spásy i pro druhé (s. 106). Je to cesta porozumění, k níž knížka výrazně přispívá, i každodenního života.